

Nicolae MOLDOVAN

Cimitirul Mozaic din Vâlcele (j. Covasna)

(Rezumat)

Lucrarea prezintă pe scurt istoricul comunității evreiești din stațiunea balneară cândva prosperă, și descrie starea cimitirului mozaic din localitate, anexând puținele date, care se pot extrage din arhiva Parohiei Mozaice din Trei Scaune (păstrate în prezent în Arhivele Statului din Sf. Gheorghe), arhivele din Vâlcele distrugându-se în timpul operațiunilor militare din 1944.

*

Localitatea Vâlcele, renumită stațiune balneară, se află situată la SV de municipiul Sf. Gheorghe, legată prin Drumul jud. nr. 112 și la N de municipiul Brașov, la distanța de 25 km.

În centrul localității, la distanța de 200 m E de Stația de îmbuteliere a izv. Elisabeta, într-un loc umbrat de arbori de foioase unde există un parc de odihnă, se află în paragină cimitirul mozaic înființat în prima jumătate a sec. al XIX-lea.

Cimitirul are forma dreptunghiulară L=40 m, l=12 m, împrejmuțat cu un zid din piatră, înalt de 30–40 cm și protejat de un gard de sârmă ghimpată fixată pe stâlpi de beton.

Până în anul 1940 cimitirul a fost îngrijit de către familiile evreiești din localitate și din Sf. Gheorghe. În urma Diktatului de la Viena, localitatea Vâlcele a devenit zonă de frontieră, iar activitatea balneară a căzut în declin total, după o perioadă de două secole de înfloritoare activitate balneologică.

Calitățile terapeutice ale izvoarelor de apă minerală, stabilimentele, băi calde cu CO₂, hidroterapia, sala de gimnastică medicinală, climatul subalpin, cochete vile cu spații de cazare; iluminatul cu acetilenă – înainte de energia electrică – a atras o selectă clientelă din Principatele

Române, Imperiul Austro–Ungar, din Serbia, dar chiar și de la depărtări mai mari.

Revista franceză L'illustration publică în anul 1861 o gravură „a celei mai vestice stațiuni balneo-climaterice Elöpatak” (Vâlcele) din Transilvania. Pe parcursul vremii aici au poposit multe capete încoronate, prinți și principii din Centrul Europei, pentru care motiv era supranumită „Stațiune regală”. Balázs ORBÁN consemnează în anul 1872: „La Elöpatak se întâlnește civilizația Orientului cu a Occidentului, oglindită în port, obiceiuri, limbă”.

Perioada de glorie a stațiunii se datorește în bună măsură contribuției spiritului comercial al evreilor, care în anul 1896 numără 30 de persoane rezidente, „Laboratorul Foto FELDMAN” Buc., Foto SPRINGER Brașov, comercianți, restauratori, cofetari, medici, alături de care în sezon se alăturau numeroase persoane din Sf. Gheorghe, Brașov, precum și din București.

Familia Manó GOLDSTEIN era proprietarul vilei cu același nume, proprietar de băcănie, brutărie; József GOLDSTEIN, proprietar al viței omonime, concesionar al firmei de îmbuteliere a apelor minerale; familia BINDER, care avea băcănie, cârciume, comercializa lemne de foc. Una dintre familii a împrumutat numele „ELÓPATAKI” – numele maghiar al stațiunii. Fam. LEDERER a fost concesionarul restaurantului „Coursaloon”.

Proprietarii de vile evrei rezervau spații de cazare gratuite pentru evreii săraci veniți la tratament. Societatea Balneară ținea la dispoziția săracilor fără taxe Vila Tannehoff cu 12 camere.

La vila ENYEDI funcționa pensiune coșer, la fel se puteau servi mâncăruri tradiționale la restaurantul fam. LEDERER.

În perioada interbelică, compoziția socială a pacienților s-a schimbat în favoarea burgheziei postbelice. Revenirea Basarabiei la România Mare a făcut ca numeroși evrei să devină clienți an după an ai stațiunii, în așa fel că erau constrânși să caute cazare la casele țărănești din comună. În a doua jumătate a deceniului trei a început să se resimte antisemitismul adus de către pacienții vechiului Regat. Fără să se înregistreze conflicte violente, se manifestau boicotul gazetei Dimineața, și în replică a ziarelor Porunca vremii și Bunăvestire. În vara

*Muzeul Național Secuiesc, Sf. Gheorghe, KÓS Károly 10, RO-4000

anului 1936 un grup de vreo 20 de tineri legionari au manifestat zilnic prin parcul stațiunii, intonând cântece legionare, fără să se producă incidente. Sintagma – stațiune regală – a fost înlocuită cu – stațiune jidănească. Ca urmare, o seamă de familii au părăsit stațiunea mai devreme.

Ultimele familii rezidente în localitate au părăsit domiciliul între anii 1940–44, din cât s-a aflat, fam. LEDERER a fost deportată, rămânând copilul Sándor, iar din fam. IZSÁK a supraviețuit Laci (László).

Memoria colectivă a vârstnicilor reține faptul că în cimitirul evreiesc au fost înhumate în afară de localnici și decedați aflați la tratament din cauza virusului hepatic, care a făcut victime în ultimele decenii ale secolului trecut. Și în cimitirul catolic se află trei pietre funerare ale unor maghiari decedați din aceeași cauză.

Situația actuală prezintă un cimitir în completă paragină, devastat. Dintre cele vreo treizeci de pietre funerare, unele din marmură, altele din granit ori andezit, a mai rămas în poziție verticală doar una singură, alte patru fiind căzute la pământ. Piatra verticală are inscripția în l. maghiară „It nyugszik GOLDSTEIN RÓZA, születet dec. 7, 1873 elhunyt ian. 20 1879. Pe o piatră se poate distinge GOLDSTEIN IGNÁ CZ 1871 și inscripții în ebraică. Altă piatră intactă, dar căzută la pământ este inscripționată de asemenea în ebraică. Din alte două pietre s-au păstrat numai fragmente.

În perimetrul cimitirului se află cioata unui brad uriaș, pe ale cărui cercuri evolutive se pot număra 122 de ani.

Cu greu se mai pot distinge movilițele marcând locul înhumării a 30 de morminte. Pietrele funerare din marmură au fost furate de bună seamă pentru a fi valorificate, cele din granit, andezit și gresie au fost furate pentru pietre de temelie, întrucât în apropiere, din pasul MANDEL se recolta piatră de gresie.

În anul 1945 un grup de evrei aflați la tratament au achiziționat toată cantitatea de săpun R.J.F. din Vâlcele și Sf. Gheorghe înhumându-l cu ceremonialul ritual. Din păcate nu am putut determina locul înhumării.

Trebuie precizat faptul că din 1945 până în anul 1952 stațiunea era ocupată vară de vară

de către o colonie de copii evrei din finanțare solidară a Comunității mondiale a evreilor.

Între direcțiunea Coloniei și Direcțiunea școlii locale a existat o rodnică colaborare, pentru care motiv la fiecare început de an școlar, copii săraci din localitate primeau haine și încălțăminte din partea Coloniei.

Activitatea Coloniei a încetat din anul 1953 deoarece stațiunea a trecut în subordinea Comit. Central al crucii Roșii, fiind plasați emigranții politici greci.

Precizare

În toamna anului 1945, cu ocazia operațiunilor militare, arhiva direcțiunii băilor a fost nimicită, la fel și a primăriei.

La Filiala Arhivelor Naționale din Sf. Gheorghe se păstrează numai Fondul 105 act. 563 ce cuprinde 87 file ale Parohiei Mozaice din Sf. Gheorghe cuprinzând născuți între anii 1886–1895, căsătorii – 1886–1895, decedați – 1886–1895.

Subscrisul, am văzut lumina zilei în anul 1921, în vecinătate cu fam. GOLDSTEIN Manó și nu departe de GOLDSTEIN József, astfel la redactarea prezentului material am folosit memoria vârstnicilor, trăirile personale și materiale, care mi-au servit la redactarea Monografiei stațiunii balneare Vâlcele.

Sf. Gheorghe, noiembrie 1999

Notă: Majuscularea numelor de familie s-a făcut din considerente de redactare la nivelul întregului volum, excepție făcând inscripțiile de pe pietrele funerare, unde s-a majusculat întocmai.

Az előpataki zsidó temető

(Kivonat)

A dolgozat röviden ismerteti az egykor híres fürdőhely zsidó közösségének történetét, majd leírja a helybeli zsidó temető mai állapotát, csatolva a kevés, még fellelhető levéltári adatot a sepsiszentgyörgyi állami levéltárban őrzött Háromszék-vármegyei izraelita anyakönyvből – Előpatak levéltárai elpusztultak az 1944-es harci események során.

The Mosaic Cemetery in Vâlcele (Előpatak), Covasna County

(Abstract)

The paper shortly presents the history of the Jewish community in the once a very prosperous cure spa, and describes the state of the Mosaic cemetery in the locality, annexing the few data, that can be extracted from the archives of the Mosaic Parish in Three Chairs (presently kept in the State Archives in Sf. Gheorghe), as the archives in Vâlcele were destroyed during the military operations in 1944.

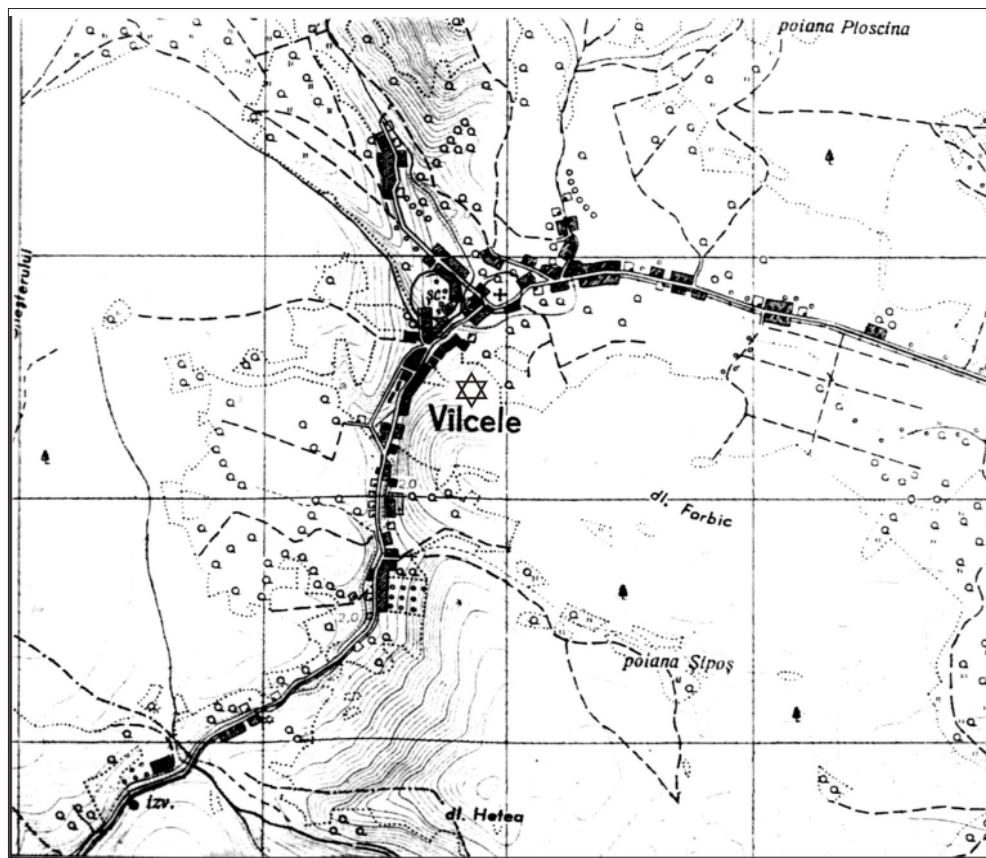

Figura 1 Localizarea cimitirului mozaic din localitate pe harta 1:25 000

PAROHIA MOZAIICĂ jud. Trei Scaune Extras (l. maghiară) Fond 105. nr. act. 563 – Arh. Stat. Sf. Gheorghe jud. Covasna									
Data nașterii	Numele nou născut	Numele părinților		Locul nașterii părinților		Ocupația	Numele nași		
		tata	mama	tata	mama				
13 mart. 1886	Alfred M	GOLDSTEIN Ferencz	BINDER Gizella	Vâlcele	Vâlcele	comerc.	GOLDSTEIN Málnási		
17 iul. 1887	Piroska F	GOLDSTEIN József	Ilona n. KRAUSZ	Vâlcele	Făgăraș	comerc.	GOLDSTEIN Málnási		
2 aug. 1888	Blanka F	GOLDSTEIN Jakab	GOLDSTEIN Róza	Vâlcele	Făgăraș	comerc.	GRÜNFELD Mihály		
19 apr. 1889	Jenő M	GOLDSTEIN Ferencz	Ilona n. BINDER	Vâlcele	Făgăraș	comerc.	GOLDSTEIN Jakabosné		
23 ian. 1890	Ilona F	GOLDSTEIN József	KRAUSZ Józsefné	Vâlcele	Vâlcele	comerc.	GOLDSTEIN Málnási		
22 iul. 1890	Andor M	GOLDSTEIN Ferencz	BINDER Gizelle	Vâlcele	Vâlcele	comerc.	KRAUSZ József		
5 ian. 1893	Jenő M	GOLDSTEIN Ferencz	BINDER Gizella	Vâlcele	Făgăraș	comerc.	BINDER Jakab		
3 oct. 1894	Bruno M	GOLDSTEIN Jakab	FINKENSTEIN Róza	Vâlcele	Făgăraș	comerc.	GOLDSTEIN Manó		
15 dec. 1894	Sándor M	GOLDSTEIN Jozsef	KRAUSZ Jakabosné	Vâlcele	Făgăraș	comerc.	GOLDSTEIN Manó		
4 sept. 1887	Etelka F	GOLDSTEIN Ferenc	Gizela n. BINDER	Vâlcele	Făgăraș	comerc.	ERLICH H		
PAROHIA MOZAIICĂ jud. Trei Scaune Extras Fond 105 nr. act. 563 – Arh. Stat. Sf-Gheorghe jud. Covasna									
Numele defunctului	Vârsta	Data decesului	Numele părinților		Locul inhumării		Cauză deces		
GOLDSTEIN Jenő M	9 ani	7 ian. 1890	GOLDSTEIN Ferenc GOLDSTEIN Gizella		Vâlcele		meningita		
BINDER nebotezat M	17 zile	1893	BINDER Jakob BINDER Ilona		Vâlcele		debilitate		

